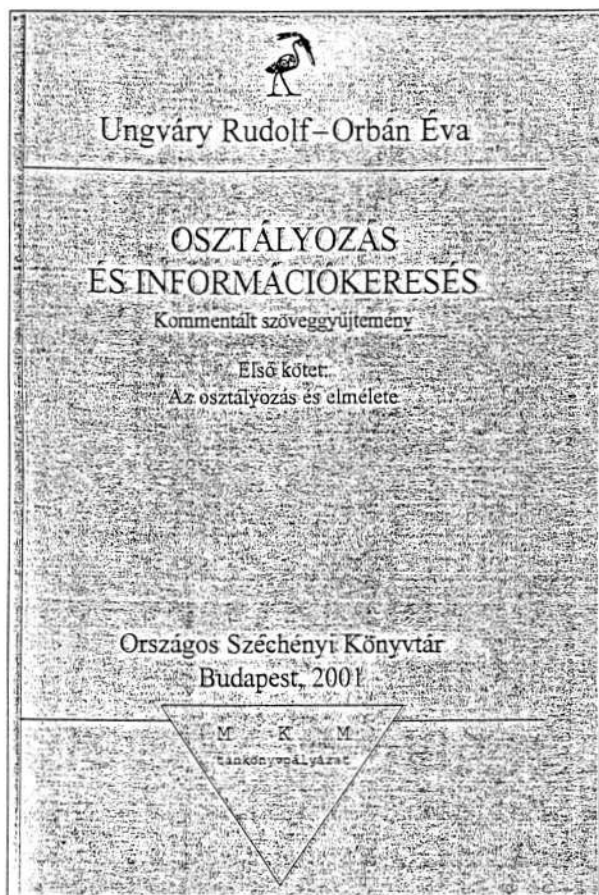

Ekavakjátá – lehet-e rend a tárgykörök szellemi világának „kibogozhatatlan összefonódásaiban”?

Osztályozás és információkeresés : kommentált szöveggyűjtemény / Ungváry Rudolf, Orbán Éva ; [közr. az] Országos Széchényi Könyvtár. – Budapest : Országos Széchényi Könyvtár, 2001. – 2 db ; 24 cm
Bibliogr.: lábjegyzetként

1. köt., Az osztályozás és elmélete. – 2001. – 543 p. – ISBN 963-200-425-6

2. köt., Az információkeresés elmélete. – 2001. – 535 p. – ISBN 963-200-426-4

Ranganathan a „Védák látnokait” hívja segítségül, hogy a jelenségvilág egységét, a tárgyak kifejtésénél egymást elkerülhetetlenül előhívó másik tárgykörök végtelen körforgását (a „dinamikus kontinuumot”) érzékeltesse. *William Charles Berwick*

Sayers 1926-os kézikönyve az osztályozást térképhez hasonlítja, amelyen a tudásról nyújtunk „ugyanolyan átfogó és világos képet, mint a térképész a Földnek bizonyos területeiről”. A tudás egyes területei közötti kapcsolatok bemutatásakor és bizonyos jellemzők kiemelésékor az osztályozás szakembere a kartográfus módszerével él: csak hogy a hosszú távon változatlan földrajzi viszonyokhoz képest az ismeretek állandó mozgása, a témakörök szakadatlan átalakulása szinte lehetetlenné teszi a rendezés művének megnyugtató elvégzését.

Mintha ismeretelmélet-történeti panoptikumban járnánk, amikor az osztályozáselmélet klasszikusainak megújuló kísérletei vonulnak el a szemünk előtt, hogy rendet teremtsenek a Világban. Nehéz szabadulni a gondolattól, hogy ha az ismeretek háromdimenziós Univerzumát a térkép két dimenziójával próbáljuk megközelíteni, akkor mindig foglyok maradunk. Van ugyanis itt egy bökkenő, amit az átmeneti megoldások, a félsikerek, a funkcionálisan használhatóvá tett rendszerek árnyékában nehéz észrevenni: bármilyen nagyszerűek is az alternatív osztályozási rendszerek, *a rögzíthető és visszakereshető ismeretek megállíthatatlan növekedése ellenére ugyanolyan módon fognak újra és újra hozzá a megmunkálásához. Valaki épít egy rendszert, s ha kellőképpen enciklopédikus tudású és innovatív hajlamú, valamint az invenciót hihetetlen szorgalommal ötvözni képes gondolkodó, akkor van esélye arra, hogy egy megoldásra szomjazó könyvtári közegnek éppen az ő rendszerre fogja az éltető és hűsítő rendezési és visszakeresési módszertant nyújtani. Az ismeretek kollektív termelése és rendezésük öntőformáinak individuális – emiatt az ismeretek számának és „kibogozhatatlan összefonódásainak” gyarapodását követni képtelen – építése azonban mindvégig kibékíthetetlen ellentmondásban maradt egymással.*

Hogyan mutatja be *De Grolier* a Dewey-féle ETO sikerének alapját? *Melvil Dewey* rendszere „a

könyvtáraknak éppen ahhoz a típusához igazodott, amilyenben ő maga is dolgozott. Vagyis nem olyan, évszázadok során vaskos kötetek százezreit felhalmozott tekintélyes gyűjteményeket szolgáltat, mint amilyenek az öreg Európa országainak egyetemeken és nemzeti könyvtáraiban régóta léteztek, hanem saját hazája rohamosan szaporodó, néhány ezer kötetes közművelődési, kollégiumi, majd iskolai könyvtárainak tömege számára készült”. Dewey megoldásai „a még csak keletkező igényeket megelőzve ... már a jövő nyilvános könyvtárai felé mutattak”.

Vegyük észre: Dewey rendszere a módszer, az „algorithmus” oldaláról vált átütővé. Tartalmát tekintve már születése pillanatában hemzsegett a tudományok akkori állásának sem megfelelő tévedésektől, elfogultságoktól. Amerika-centrikus volt, önkényesen szétválasztott szervesen összetartozó területeket – de egyszerű, alkalmazható és folytonosan bővíthető rendszerként szolgálni tudta a könyvtárakat. (Az ETO tudományfelosztási következetlenségeinek konok ostorozója, De Grolier sem tehet mást, minthogy paradox módon azért dicséri a rendszert, mert – egyedülként – „a világ csaknem minden országában használják”.)

A mindenkori osztályozási rendszerek megépítését hosszú időn keresztül csodálatra méltó individuális alkotásnak kellett látnunk. Az osztályozás történetét (Ranganathan szerint) „erőteljes lángelmék” írták. Az egyes rendszerek jellemzően nem egymásból nőttek ki, nem a „lángelmék” ismeretelméleti teljesítményét kumulálták, hanem a korábbi módszereket igyekeztek meghaladni. Dewey maga például William Torrey Harris és az olasz Batezzati nyomdokain haladt előre. Utóbbi sokat köszönhetett Brunet-nek, a tizedes jelzetet Ampère tudományfelosztása is használta már.

Mi „fagyott” tehát az osztályozási rendszerekbe? A rendszeralkotó „lángelme” (*Valaki*) logikája és világképe, és a besorolást végző szakkönyvtárosok („*valakik*”) józan esze. Mit jelentett mindez? Még a legsikeresebb osztályozási rendszer is „csak” arra volt képes, hogy meghatározott intézményi környezetben bizonyos típusú érdeklődői kör számára tartósan működőképes rendszert hozzon létre, minden, ezen túlmutató igény számára egyre több korlátot állítva.

Ez a „csak” természetesen óriási, kultúrtörténeti jelentőségű tett: a szervezett ismeretszerzés tömegesítésének forradalmát lehetővé tévő technológia. Ott a helye a múzeumban az öt felváltó

technológiákkal együtt, illetve azokban a könyvtárakban, amelyek mai napig hasonló szerepkört töltenek be.

Az ETO elégtelensége és az újabb generációs módszerek (a koordinált indexelés, majd főleg a tezauszépítés) nemcsak az új funkciókhoz igazítottak új módszereket, hanem a Valóságot öntőformákba szorító felszínesen univerzális *Valaki* helyére a tudás adott szeleteinek specialistáit állították. A kompetens *Valakik* aztán precízen és maradéktalanul leképezték egy-egy szűk szakterület tudását, sikeresen megoldva az ott támadt terminológiai és visszakeresési gondokat. S noha bennünk jellemzően kevés izgalmat ébreszt a fémfeldolgozás vagy a könnyűipar külkereskedelmének sokkötetes tezauszja, érdeklődéssel állapíthatjuk meg, hogy ha az ismeretek hatalmas Univerzumában nem is sikerült rendet rakni, annak parányi bolygóin már jól felparcellázott és fogalmilag-tartalmilag színvonalasan megművelt területeket lehetett létrehozni.

A könyvtárba beérkező kötetet feldolgozó könyvtáros kognitív kapacitásának korlátait evvel párhuzamosan a *valakik* átfogó munkamegosztási tervnek kialakításával lehetett megnövelni. Amikor *Vickery* kiegészíti a könyvtártudomány rangnagyságú „öt törvényét” a hatodikkal („Egyetlen könyvtár sem létezhet elszigetelten”), akkor a hálózati elv – a „sorosan kapcsolt” intelligencia, a szakosodás, a munkamegosztás, a kommunikáció sokszorosító hatásain keresztül érvényesülő – problémamegoldó erejét jeleníti meg.

Csakhogy ezenközben a Világ elszárgult az könyvtárak mellett is. Vajon véletlen-e, hogy az „információrobbanás”, de még inkább „az információs környezetszennyezés”, az „információs óceánba fulladás” gondolata éppen a könyvtárak zavart identitású teoretikusainál születik meg a hatvanas évek elején? És hol vannak a hatvanas évek az ismeretek gyarapodásának ezredforduló léptekeitől? Ha hihetünk például a csillagászoknak, egyedül a háromdimenziós űrtérképezés technológiájától a kozmoszról való, ez idáig felhalmozott teljes tudásunk több százszorosának megszületését várhatjuk a következő néhány évben. Létezik-e bármilyen módszer, amely a rendszerezést és visszakeresést igénylő új információk döbbenetes növekvő áradatát csatornázni képes? Vajon léteznek-e eljárások, amelyek minden korábbinál nehezebb körülmények között nyújtanak esélyt az ismerettermelés közösségi és a rendezés individuális volta közti ellentmondás áthidalására?

Léteznek bizony. Új technológiáink támadtak, amelyek milliányi *Valaki* megjelenését teszik lehetővé a tudás termelésének és kezelésének a felhasználással közvetlenül összekötött terében. Lángelmék és könyvtárosok helyett maguk az ismeretek eleven hordozói azok, akik tapasztalataik leképezésével és kinyerésével saját aktivitásukon keresztül mások számára is „előformálják” az immár mennyiségével is elrettentő tudásnyersanyagot. Ismerjük, hogyan működik az internet vezető keresője, a *Google*? Annak alapján sorolja előre a találatokat, hogy az adott előfordulást tartalmazó oldalra hány másik oldal mutat referenciaként – vagyis keresőalgorithmusa abból táplálkozik, hogy miképpen értékelték az érintett ismeretek buzgó használói a forrást. Tudjuk-e, hogy egy frissen megtalált téma gyors szakirodalmi becserkészéséhez ma leginkább az Amazon nevű óriás online könyvruházra érdemes ellátogatni, mert a korábbi vásárlók témakombinációs szokásaitól a szerzők után elindított szimultán keresésekig, az adott könyvről megszülető olvasói vélemények orientációs erejétől a tárgykörben megjelent hasonló tárgyú munkák listázásáig olyan tájékozási támogatást kapunk, amely egy virtuális szakmai/érdeklődői közösség akaratlanul is a keresés szolgálatába állított értelmező és magyarázó kapacitásának felhasználásán alapul? Mint a víz- és a szélörömű, amely egy mindig is létező természeti erőt tesz átalakított energiaforrássá... A technológia segítségével eljutottunk oda, hogy az évezredek át a fejlődés alapjául szolgáló elkülönülés és közvetítettség helyett az emancipáció és a közvetlen ismerettranszfer új horizontja kezd feltárulni.

Innen nézve már az első és második generációs internetes keresők is múzeumi tárgyak: az egykor egyeduralgoló, de ostoba AltaVistát, az ügyeskedő, de semmitmondó Lycost (azokat a keresőket,

amelyeket a szöveggyűjtemény második kötete még áttekint) pillanatok alatt leváltotta a *Google*. És ne legyen cseppnyi kétségünk sem, a *Google* is hamarosan az enyészete lesz: bevezetés előtt állnak azok a technológiák, amelyek a *Valakik* csatornázatóvá vált tudástömegéhez az adott problémamegoldási szintre kifejlesztett automatizálás hatékony segédcsapatát rendelik. Az intelligens ágensek, a keresés és a szűrés elképesztő teljesítményű új motorjai soha nem látott távlatokat nyitnak – sokszor már osztályozási műveletek nélkül is, mechanikus kulcsszókereséssel – az információ-háztartás mérnökeinek és technológusainak.

Semmilyen fejlesztési és alkalmazási környezet nem nélkülözheti azonban a predigitális világ előtt kifomálódott osztályozási, ismeretelméleti, rendezési, visszakeresési, automatizálási technikák történetéből nyert felismeréseket és összefüggéseket. *Ungváry Rudolf* és *Orbán Éva* kommentárok köszönetével megerősített szemelvénygyűjteménye közel félszáz szakember két nekirugaszkodással megformált, nagyszerű vállalkozása, amely egyszerre foglalata a hazai tudományosság ebben a tárgyban eddig elért teljesítményének, és az osztályozás és információkeresés tudománytörténetének. Ahol a sok-sok generáción keresztül kijegecesedett módszerek és a rendszerezési kísérletek inventáriuma, ott a Múlt szigorú tankönyve. Ahol az időtlenül friss gondolatok tárháza (a filozófikus Ranganathantól a *Valakik* felértékelődését sugalló váteszi *Vannevar Bushig*), ott a Jövő útkereséseinek megkerülhetetlen szellemi kalauza. Köszönet és gratuláció az alkotóknak.

Z. Karvalics László

(Információs Társadalom- és Trendkutató Központ)

Tudomány- és technikatörténet CD-ROM-on X.

A magyar rádiózás története és a vevőkészülékek katalógusa

A Postai és Távközlési Múzeum Alapítvány digitális triptichonjának rádiótechnikai tagja két lemezen, három fő részben, 1700-nál több kép és 100-nál több hangzórészlet illusztrációjával ismerteti a magyar rádiózás több mint 100 éves történetét, mutatja be ezen időszak valamennyi hazai rádiókészülékét, és adja közre azokat a törvényeket és rendeleteket, amelyek meghatározó szerepet játszottak e kiemelkedő tömegkommunikációs médi-

um fejlesztésének történetében. (A minisorozat másik két tagját *A magyar táviratozás története /1999/* – I. jelen sorozat III. része, TMT 2001/11. –, illetve *A magyar telefónia 120 éve /2001/* című alkotások képviselik.)

A magyar rádiózás története című fő fejezet első fele a rádiózás egyetemes kronológiájának áttekintésével kezdődik, amely 1826-tól kezdődően a